

Paabolaisten Sukuseura ry.

JÄSENLEHTI nro 22

Lokakuu 1997

Sisällys:

Johtokunta

Lahja Vartolan muistoksi	1 - 3
Kun esi-isä Vuottaalle muutti	3 - 11
Marsalkan adressit ja valkoiset ristit	12 - 14
Viimeisestä lähdöstä Kivennavalta toiselle evakkotaipaleelle vuonna 1944	15 - 20
Otteita Älläpeen päiväkirjasta	20 - 26
Tapahtui kerran Karjalassa	26 - 30
- Jänisjahti	26 - 27
- Eräs lapsuusmuisto	27 - 28
- Suosammal	30
- Sattuipa kerran kesällä -96	29 - 30
Oma Martti Paavolaisen runoja	31 - 35
Sihteerin palsta	36

ISSN 1236 - 4290

PAAVOLAISTEN SUKUSEURA r.y.

Rauno Paavolainen
Santunkatu 6
15150 Lahti
puh. (03) 733 4401

Raija Valonen
Päivälänkatu 3
05830 Hyvinkää
puh. (019) 455 029

Annikki Paavolainen
Vitsiälä
14700 Hauho
puh. (03) 675 1209

Kari Paavolainen
17130 Vesivehmaa
puh. (03) 766 7218

Lauri Paavolainen
47710 Jaala
(05) ~~34 109~~
384641

Matti Paavolainen
Purokatu 44
15200 Lahti
puh. (03) 733 3084

Mikko Paavolainen
Lokitie 57 A
00980 Helsinki
puh. (09) 312 693

Pekka Paavolainen
Koivukuja 4 A 6
33961 Pirkkala
puh. (03) 68 1755

Eeva Sundberg
Ingankuja 6
02700 Kauniainen
puh. (09) 505 3827

Erkki Paavolainen
Varajäsen
Asemankatu 48 A 4
05500 Hyvinkää
puh. 040-551 2037

Pentti Paavolainen
Varajäsen
Kirkkokatu 1b A4
00170 Helsinki
puh. (09) 65 4559

Juhani Paavolainen
Varajäsen
Länsilahdenkuja 4 C
00210 Helsinki
puh. (09) 692 6893

09-3489222

*****

Reino Paavolainen
Kunniajäsen

Maj-Liisa Paavolainen
Kunniajäsen

Jaakko Paavolainen
Kunniajäsen

LAHJA VARTOLAN MUISTOKSI

Lahja Vartola, o.s. Paavolainen, syntyi Viipurissa 09.02.1909. Hän jätti maallisen vaelluksensa Lahdessa 11.11.1996.

Lahja Vartola o.s. Paavolainen, * 09.02.1909,
† 11.11.1996.

Hänen elämänsä vaiheita muistellesa, voi todeta, että kaikki ne ilot ja murheet, mitkä osuivat itsenäisen Suomen syntyvaiheisiin ja olosuhteisiin sen jälkeen, osuivat myös äitini elämänvaiheisiin.

Tuo ikäpolvi, joka koki niin ensimmäisen maailmansodan, veljessodan kuin toisenkin maailmansodan vaiheet, on todella joutunut tuntemaan henkilökohtaisesti myös maamme itsenäisyyden synnytykset. Sitten myöhemmin, vanhuuden päivinä, on tämä sukupolvi saanut

nauttia hyvästä elinympäristöstä, korkeasta elintasosta isänmaassamme. Viipurissa, Loikkasessa, virallisesti Karjalan esikaupungissa, eli Lahja isänsä Matti Paavolaisen ja äitinsä Annin kanssa. Perheessä oli vain tyttäriä, joista aikuisiksi asti ehtivät vanhin Elli ja nuorin Aino. Matti Paavolainen oli hallikauppias ja monitoimimies muutenkin. Hän oli syvähenkinen uskovainen ja suojeluskuntalainen.

Matti Paavolaisen elämäntavat heijastuivat hyvin vahvasti koko perheen elämään. Äitini kertoi usein kokemuksiaan itsenäisyystaisteluiden ajoilta. Matti Paavolainen oli tietysti valkoisten puolella, mutta jostain syystä hänestä tehtiin vaakooja, joka kulki linjojen yli kummallakin puolella. Tämän vuoksi isoisäni oli hyvin tarkkaan seurattu mies myös punaisten puolelta. Äitini kertoi näistä ajoista, kuinka yhtäkkiä saattoi heidän talonsa ulko-ovelle ilmestyä punaisten partio kysellen Mattia. Joka kerran, jostain syystä, hän oli saanut vihiä asiasta etukäteen ja osasi ajoissa paeta. Isoäitiäni kuulusteltiin vähän väliä, mutta ihme kyllä, kaikki selvisivät tapahtumista hengissä.

Siihen aikaan Matin perheessä ei annettu kovinkaan paljon painoa koulusivis-

tykselle. Ainoa, joka sai mennä oppikouluun oli äitini, mutta hänenkin oli isänsä käskystä lopetettava keskikouluasteelle, vaikka äitini menestyi hyvin Tipolassa ja olisi halunnut jatkaa opintoja. Äitini isältä kävi lakooninen käsky: "työhön".

Joka tapauksessa äitini Lahja oli erittäin vitaalinen, osallistuva, määrätietoinen ja myös iloinen luonteenlaadultaan. Hän ei kaihtanut juuri minkäänlaista työtä. Hänen harrastuksiinsa kuului laulu kuoroissa ja yhdistystoiminta.

Elimme Viipurissa, Loikkasessa sisareni Leenan kanssa 30-luvun alussa syntyneinä onnellista perhe-elämää. Isämme Valtteri Vartola, silloin Wallenius, oli ammatiltaan veturinkuljettaja. Elintaso siihen aikaan ei tietenkään ollut kovin korkea, mutta toimeen tultiin. Siihen aikaan omakotitalon puutarha oli merkittävä lisä perheen hyvinvointiin. Evakko-vuodet olivat raskasta aikaa niin äidilleni, isälleni kuin myös meille lapsillekin. Koska isämme oli työnsä takia hyvin paljon poissa kotoa, jäi perheen huolto suurelta osin äidin varaan. Hän oli kekseliäs ja aionuttakaan ruuatonta päivää emme kokeneet, vaikka välillä oli Imatralla, mikä oli isämme virkapaikka sodan loppupuolelta asti, tosi suuri pula elintarvikkeista. Asu-essamme Imatralla sodan jälkeen oli äiti

mukana työelämässä toimien myymälänhoitajana Askon huonekaluliikkeessä. Hän oli erittäin pidetty sekä työ-, että ystäväpiireissä.

Kun sitten vuosien kuluttua vanhempani tulivat eläkeikään, päättivät he muuttaa Lahteen, vuonna 1959. Lahdessa asuivat äitini sisaret ja muutenkin paljon heidän tuttujaan Viipurin ajoilta. Äitini oli mukana harrastustoiminnassa, lauloi kuoroissa, voimisteli naisvoimistelijoissa, oli Paavolaisen sukuseuran johtokunnassa noin 40 vuotta ja kotiseutuyhdistys Loikkalaiset ry:ssä pitkään aktiivinen johtokunnan jäsen.

Vuodet kuluivat. Vanhenemiselle kun ei kukaan voi mitään, tuli vähitellen väijäämättä eteen hetki, jolloin kaikenlaiset vaivat ja sairaudet ottivat yhä suuremman otteen äitini elämästä. Vähitellen hän joutui yhä enemmän vuoteen omaksi. Hän asui kotonaan aina viimeisiin elinkuukausiin saakka, tosin erinomaisen hyvien Diakonissasäätiön kotiavun sarten turvin. Pari viimeistä kuukautta oli sitten sairaala-aikaa ja hän jätti tämän maailman marraskuun 11. päivänä 1996 Lahden kaupunginsairaalaassa.

Kun olin melkein viime hetkiin hänen luonaan, tuli siinä hänen kanssaan ker-

rattua moneen kertaan elämämme vaihteita. Helppoa se ei aina ollut, mutta sitenkin toisaalta kokemuksiltaan rikasta elämää.

En voinut olla havaitsematta vanhan, riutuvan ihmisen kasvoja katsellessa,

Jaakko Paavolainen

KUN ESI-ISÄ VUOTTAALLE MUUTTI

Vanhin tunnettu esi-isämme Pietari Tuomaanpoika Paavolainen oli kuollut toukokuussa 1753 Kaukolempiälän kylässä ilmeisesti 87-vuotiaana. Hänet lie-nee haudattu Kivennavan neljännen kirkon (1726-55) hautausmaahan. Kirkko sijaitsi Hankasuonmäellä samalla seudulla, missä viides ja kuudeskin kirkko sittemmin seisovat. Häntä jäivät suremaan paitsi 51-vuotias leski Maria Heikintytär, kolme lasta: tyttäret Marja ja Riitta (Brita) sekä poika Matti. Perheen lapsista kaksi oli kuollut jo 1730-luvulla.

Pietari Tuomaanpojan jälkeensä jääneistä esikoistytär Maria oli jo 29-vuotias ja aviossa Heikki Kaaponpoika Ylhäisen kanssa. On vielä tuntematonta, oliko heillä lapsia. Avioliittoa oli kyllä kestänyt jo vuosia, sillä se oli solmittu joulukuussa

miten suvun perintönä Hänen kasvojensa piirteet muuttivat yhä enemmän Paavolaisten näköiseksi.

Äitiäni kiittäen ja kunnioittaen,

Kalle Vartola

1745. Kun Heikki Kaaponpoika Ylhäinen kuoli jo helmikuussa 1755 ollessaan 34-vuotias, seurasi Marian vaiheissa leskeys, joka päättyi uuteen avioon joulukuussa 1756 Johannes Johanneksenpoika Pirisen kanssa. Tämänkään liiton vaiheista ei yksityiskohtia tunneta, mutta kun Maria helmikuussa 1782 kuoli 58-vuotiaana, hän asui Suurselän eli Räikkylän kylässä. Se oli n. 4-5 km:n päässä Vuottaasta kaakkoon eli Tonterin rajakylää kohti kuljettaessa.

Marian sisar Riitta (Brita) oli vain vuotta nuorempi tätä. Hän ei avioitunut ja näyttää seuranneen veljensä Matin taloutta koko ajan. Kuollessaan 65-vuotiaana 1790 hän siten asuikin Vuottaalla, jonne Matin mukana joudumme.

Kun Pietari-isä toukokuussa 1753 haudattiin, oli Matti, hänen poikansa, 20-vuotias. (Matti oli syntynyt 15.2.1732.) Pian tämän jälkeen, joulukuun 20. päivänä 1753 hän solmi avioliiton Helena Aatamintytär Mäkeläisen kanssa, ja näin oli suvun jatkuminen Kivennavan maaperällä turvattu. Ajan yleiseen tapaan Matin ja Helenan perheessä syntyi lapsia paljon. Voi sanoa, että niitä syntyi melkein säännöllisesti parin vuoden välein koko avio- parin yhteisen taipaleen ajan. Helena näet synnytti 12 lasta, joista 8 oli poikia. Mutta mahtava oli tähän aikaan myös lapsikuolleisuuden määrä. Matin ja Helenan tapauksessa se oli 50%. Kuitenkin siunaantui Matin ja Helenan kautta Kivennavan maaperälle kuusi perhettä, kuten tulemme näkemään.

Nuoripari Matti (20v) ja Helena (n. 18v) jäi aluksi asumaan Kaukolempiälään, missä heille - ennen elämän suurta käännettä - ehti syntyä kolme poikaakin: Johannes (toukok. -56), Jaakko (heinäk. -58) ja Heikki (lokak. -60). Viimeksi mainittu tosin eli vain puolisen vuotta.

Emme luonnollisestikaan tiedä tarkalleen niitä olosuhteita, joiden kautta Matti ja Helena perheineen siirtyivät Vuottaan kylään, joka linnuntietä mitaten sijaitti Ki-

vennavan kirkolta n. 11-12 km koilliseen, kun Kaukolempiälä oli sijainnut kirkolta lähes saman matkan länsi-luoteeseen. Selvän lähtökohdan kuitenkin muodosti kuolemantapaus Vuottaan talossa nro 3, kun sen isäntä, 35-vuotias Tuomas Kuortti kuoli elokuun 26. päivänä 1760. Leski tarvitsi nyt yhtiömiehen eli kansaviljelijän ja otti siihen Matti Paavolaisen, josta näin tuli talollinen (bonde). Askel merkitsi sukumme pitkäaikaista kiinnittymistä Kivennapaan ja sen kohtaloihin.

Kivennavan vaiheet pitäjänä ovat monet ja kiehtovat. Sivuutamme ne tässä. Ruotsin vallan lopuille tultaessa sen yleiset olosuhteet eivät liene olleet kehuttavat. Vuonna 1700 siellä esim. oli väkeä vain n. 650 henkeä, vaikka pitäjään kuuluivat 1900-luvun alkuun asti myös Terjoen kuntaan erotetut kylät. Ei silti, käväisipä väkiluku esim. v.1635 alle kolmessa sadassakin. Täytyy olettaa, että varhaisempina vuosisatoina kansaa on elänyt Kivennavalla paljon enemmän kuin näiden pohjalukemien aikoina. Laskettiinhan kyläkin määrä siellä 45:ksi 1700-luvun alkupuolella, jos kohta jotkut niistä ehkä olivat vastikään syntyneitä.

Suuren Pohjan sodan tai ns. Isonvihan aika oli luonut valtavan murroksen koko kaakkoiseen Suomeen siirtämällä rajan

suunnilleen siihen, missä se taas nykyisinkin kulkee. Alueen koko väestö jäi Venäjän alaisuuteen ja tsaari lahjoitteli suuret osat uusista maistaan aatelmiehille ja suosikeilleen "lahjoitusmaiksi". Suureksi onneksi kansalliselle tulevaisuudellemme hän kuitenkin jätti alueella voimaan luterilaisen uskonnon ja Ruotsin lait. Näin elämä talonpoikien tuvissa sentään saattoi jatkua.

Kun varsinaiset sodan vuodet olivat Kivennavan seudulla ohi, alkoi elämä vakiintua. Pietarin kaupungin rakennustyöt alkoivat. Se tiesi väkiluvun lisäystä. Jo v.1728, siis seitsemän vuotta Uudenkaupungin rauhan jälkeen se ylitti 1200. Uusi huomattava nousu ajoittuu vuosisadan puoliväliin. V.1754 laskettiin pitäjässä yli 2600 henkeä ja Matin muuttaessa Vuottaalle lähestyttiin jo 3000:n rajaa. Taloudelliset olosuhteet Kivennavalla ja laajemminkin Kannaksella olivat pääosan 1700-lukua suhteellisen hyvät. Merkittävää ellei keskeistä osaa on tällöin näytellyt tutkimuksenkin toteama verotusolojen kohtuullisuus.

Vuottaan kylänä tunnetaan jo 1500-luvulta. Meidän vuosisadallamme se ehkä oli hyvinkin hiljaista seutua, mutta joka tapauksessa se sijaitti Kivennavan kirkolta Rautuun vievän tien ja Valkjärven

kirkolta kohti Tonterin rajakylää vievän tien risteyksessä, joten se nimenomaan 1700-luvulla, jolloin yhteydet Pietariin päin olivat kasvamassa, lienee ollut viik- kaampaa seutua kuin joskus ennen ja jälkeen. Sieltä oli matkaa kirkolle yli peninkulman verran, mutta kirkonkylä asutuskeskuksena ei ollut tuolloin läheskään yhtä merkittävä kuin siitä pohjoiseen sijaitseva Ahjärvi, mihin Vuottaalta oli matkaa ehkä vain 7-8 km. Tavallaan Vuottaan oli vedenjakajalla, kun joet sieltä virtasivat pohjoiseen eli Vuokseen päin, mutta sen kohtalot liittyivät kaikessa Kivennapaan sikäli, että Vuottaalta Rautuun päin lähdettyänsä alkoi ns riitamaa, alue josta Ruotsin ja Venäjän kesken oli riideltä koko 1500-luvun ajan. Suurimmillaan oli kyse 50-60 km pitkistä ja 30 km leveästä alueesta ja n. 25 kylästä, joihin Vuottaan ei kuulunut, mutta jonka viljelysmaat varmaankin olivat samaa viljavaa ylänköä kuin ns. riitamaankin sanotaan olleen.

On vaikea ajatella, etteivät ihmiset kuuden talon kylässä kuten Vuottaalla tulisi pian tuntemaan toisiaan ja olemaan jopa tietyssä kohtalonyhteydessä toistensa kanssa. Sellaista loivat paitsi kirkollinen elämä sinänsä, myös kaikki yhteiset velvoitteet esivallan eri ulottuvuuksia kohtaan. Korkeinta esivaltaa edusti tie-

tenkin lahjoitusmaaisäntä, jonka takana oli periaatteessa myös Venäjän kruunu.

Kivennavan läheinen sijainti Pietarin kaupungin suhteen vaikutti osaltaan sen lahjoitusmaahistoriaan 1700-luvulla. Tosin Kivennapakin yleisesti ottaen siirtyi lahjoitusmaaisännältä toiselle, mutta esim. jo 1714 perustettu Systerbäckin asetehtas tuli edustamaan siellä omia intressejään metsien suhteen. Olipa pitkä ollut vuodet 1732-1741 Venäjän hovikansliankin alaisuudessa. Matin muuttessa Vuottaalle Kivennavan "omisti" kuitenkin kenraalisotamarsalkka, senaattori ja kreivi Peter Ivanovitsh Shuvalov ja hänen puolisonsa v:sta 1759, Ivan Ivanovitsh Shuvalov v:sta 1762 ja todellinen salaneuvos, senaattori ja kreivi Peter Grigorevitsh Tshernishev v:sta 1768 lähtien. Heihin nähden talonpojat joutuivat suorittamaan "veronsa" erilaisilla päivätöillä, esim. Lintulan "hovileirin" pelloilla tai asetehtaalla. Eräs osa talonpoikien räsitusta Kivennavalla ja myös Uudella kirkolla olivat asetehtaan taholta tulleet esteet yhteisten metsien käytölle sekä vihdoinkin erilaiset kuljetus- ja tientekovelvollisuudet ja vartiomiestöjen asutusvelvollisuudetkin. Emme tosin tiedä mitään tarkempaa Matin tai muiden vuottalaisten suhteesta näihin velvoitteisiin, mutta toki niiden täytyi sivuta myös hei-

dän elämäänsä. Matin on täytynyt olla tietoinen - niin nuori talollinen kuin olikin - talonpoikien hankkeesta v.1767 saada Katariina II:lta helpotuksia metsien käyttökietoon. (Nuori ja uudistuksiin vielä halukas keisarinna oli näet kutsunut koolle ns. Suuren Komissionin, johon tuli edustajia myös "Vanhasta Suomesta".)

Mutta myös kirkko ja oikeuslaitos olivat esivallan ulottuvuuksia ja asioita, jotka kansa joutui itse kustantamaan, varsinkin kun niiden kohdalla oli kyse sille itselleen kallisarvoisista eduista. Kivennavallakin kirkot, pappilat ja henkilöstön palkkaukset aiheuttivat sekä päänvaivaa että rasituksia. Kun Matti ja Helena vihittiin 1753, oli käytössä vielä Kivennavan neljäs kirkko, jota jo pidettiin käyttökeltomana. Kun Matin vanhempi sisar Maria vihittiin toiseen avioonsa Johannes Pirsin kanssa (1756), oli käytössä uusi ja viides kirkko, lähellä edellistä ja Hanskasuonmäellä. Kellotornikin sillä lie ollut jo alusta pitäen. Uutena pappina oli Anders Forselius (1756-72), iältään 34-vuotias, aiemmin jo kappalaisenakin pitäjässä ollut. Tuoni vei hänet jo 50-vuotiaana, mutta seitsemän Matin ja Helenan lasta kastettiin ja kaksi haudattiin hänen 16-vuotisella toimikaudellaan. Kappalaiseksi oli tullut Henrik Pachalen (1719-82) samalla kun Forseliuksesta kirkkoherra.

Hän oli lähtöisin Vihdistä, hänen vaimonsa Ulrika Eleanora taas Karkusta, o.s. Hornborg. Papit olivat palkkauksessaan sidoksissa seurakuntiinsa. V.1766 esim. sovittiin, että Kivennavan kirkkoherra sai kymmenysten lisäksi joka talosta 5 kappa ruista, 5 kappa kauroja ja 5 kappa ohria, naulan voita jokaisesta lehmästä, naulan villoja tai vastaavasti rahaa, 2 leipää ja 2 päivätyötä. Myös erilaisista toimista tuli tuloja: vihkimisestä 16 kopeekkaa ja parin kintaita, kirkottamisesta (s.o. synnyttäneen naisen uudelleen siunaaminen) 8 kop., isännän tai emännän hautaamisesta lehmän (mikäli talossa oli ainakin 6 lehmää). Muuten täysi-ikäisen hautaaminen maksoi 32 kop. Pääsiäisraha oli 4 kop. - Kappalaisen tulot olivat lähes samat, mutta toimituksista hänen osalleen lankesivat vain alle 7-vuotiaiden hautaamiset (20 kop.), kastamiset (4 kop.) ja kihlaparien vieminen kirjoihin (8 kop.) - Yleensä pappien palkat eri seurakunnissa olivat pitkien traditioiden määrämät ja niin ollen myös toisiinsa nähden vaihtelevat. Kivennavan pappien palkat 1766 eivät olleet huonoimmasta päästä. Päinvastoin sen ja Uudenkirkon, Valkjärven ja Muolaan palkat kuuluivat läänin parhaisiin jo nyt sekä vuosisadan lopulla aivan kiistatta.

Kirkkoherran pappila sijaitsi Kivennavan komealla ja muistorikkaalla Linnamäellä. Kappalaisen virkatalo eli Husulan pappila taas sijaitsi Polviselän kylässä, sekini pitäjän komeimpia kohtia. Pappilat kuten kirkotkin tarvitsivat usein rakentajia ja näin syntyneet työt jaettiin kyläläisten kesken. Heidät oli jaettu neljään erityiseen "lääniin", jotka kukin vuorollaan hoitivat esille tulleet tehtävät. Vuotta kuuluu Lipolan lääniin, jonka muita kyliä olivat Ylentelä, Vaittila, Lipola, Miettälä; Kauksamo, Riihisyrjä, Ahjärvi ja Tiilinmaa. Tiedetään esim., että 1766 Lipolan lääniläiset saivat purkaa Linnamäen pappilan vanhan tallin ja rakentaa uuden - ja vähän suuremman - sen tilalle. On pakko olettaa, että Mattikin oli siellä mukana. Mitään herkkua nämä urakat eivät aina liene olleet. Ainakin 1760 talolliset olivat kieltäytyneet kappalaisen pappilan lisärakennuksen teosta, koska olivat mielestään liiksi varattuja Lintulan hovin töihin. Kappalainen lienee kuitenkin kääntynyt maallisen oikeuden puoleen.

Elämänsä arvokkaan käänteen, kohomisensa talolliseksi, Matti joutui siis maksamaan alistumalla suureen määrään velvoitteita ja rasituksia. Vaikka emme tiedäkään juuri mitään hänen ensi vuosikymmenestään Vuottaalla, voimme joka tapauksessa niiden kautta kuvitella

paljon hänen elämänsä arkisista realiteeteista.

Vuottaan kylässä oli kuusi taloa ja "Matts Pavfilain" mainitaan ensi kertaa sen henkikirjassa 1764 talon nro 3 isäntänä yhdessä Tuomas Kuortin lesken kanssa. Samaan taloon on silloin merkitty loisena myös Yrjö Tuitun leski. Mutta kumpaakaan leskeä ei mainita enää v.1765 henkikirjassa eikä sen jälkeenkään. Vuonna 1767 Matilla (ja Helenalla) on renki ja v.1768 kaksi, mutta v.1769 renkejä ei mainita, mikä ehkä johtuu muutoksesta kirjoihin viennin periaatteissa.

Talossa nro 1 asui 1760-luvulla koko ajan Lempisiä (tai Lempisiä), joita asui tällä vuosisadalla useissa kylissä, eniten kuitenkin Ahjärvellä ja Kekrolassa. Talo nro 2 merkitään koko ajan Jaakko Suokkaan "autiona" (öde). Vasta v.1770 henkikirjassa talo on yhdistettynä nro 1:een eli Lempisen taloon. (On vaikea päätellä, miten asiat todellisuudessa olivat 1760-luvulla, sillä termi "autio" tarkoitti usein myös veronmaksukyvyttömyyttä.) - Taloa nro 5 asuivat koko ajan Matti ja Eerik Suutari. - Taloa nro 6 asui aluksi Lauri Hutri. V.1766 henkikirjassa mainitaan vain hänen sisarensa Anna Hutri ja tämän rinnalla Martti Kopra vaimoineen. Jo v.1767 talo on kokonaan Martti Kopralla.

Henkikirjat allekirjoitettiin yleensä helmikuussa, joten niiden esittämä tilanne kuvastanee suurelta osin nimenomaan edellistä kalenterivuotta. Kukapa talvella ja jouluna muuttoa suorittaisi! Jos Vuottaan talollisia 1760-luvulla verrataan esim. vuoteen 1732, josta on käytävissä sukulaistemme Sirkka Karskelan selvitys, voi havaita paljon muutoksia. Vuottaalta löytyvät tosin v.1732 nimet Hutri, Lempinen, Suutari ja Tuittu, jotka siis jatkuvat vielä 1760-luvulla, mutta sieltä ovat poistuneet nimet Kuisma, Kyllästinen, Laihin, Mölleri, Riukka, Savolainen, Sikanen ja Sokka, jotka siis vielä löytyivät v.1732. Todettakoon, että Kuortikin on tullut Vuottaalle vasta v:n 1732 jälkeen, joskin suku on muualla Kivennavalla vaikuttava ja huomattu (heitä löytyy mm. lautamiehinä).

Matti ja Helena ovat ilmeisesti muuttaneet Vuottaalle v:n 1762 aikana ja luonnollisimmin silloin kesäkaudella. Maria Heikintytär eli Matin äiti oli kuollut 3.1.62 Kaukolempiälässä ja olettaa sopii, että mahdollisuus päästä Vuottaalle on ollut jo tiedossa. Siellä perhe olikin jo viimeistään syyskuussa ja kaiketi jo varhemminkin, koska Matti, Helenan neljäs lapsi syntyi siellä 10.9.62. Näin Vuottaan taloa nro 3 asuivat jo syksyllä 1762 Matti (30v), Helena (28v), Johannes (6v), Jaakko

(4v), Matti (0v) ja ehkä myös Matin sisar Riitta (37v). Matin kuolema 3 kk:n ikäisenä 17.12 ja hänen hautajaisensa 22.12 ovatkin olleet uuden perheen ensimmäinen lisä Vuottaan kylän tapahtumakalenteriin. 1760-luvun päättymiseen tultaessa Matin ja Helenan perhe tuotti vielä kaksi merkintää kirkonkirjoihin, kun näet tytär Valpuri (Valborg) syntyi 28.3.64 ja Heikki 16.3.67.

Uuden vuosikymmenen koittaessa Vuottaan Paavolais-perheeseen kuului siis Matin ja Helenan sekä Riitta-"tädin" ohella pojat Johannes (14v), Jaakko (12v), Heikki (3v) ja tyttö Valpuri (6v). Pääsyänsä maailmaan odotti lisäksi neljännellä kuukaudellaan myös poika Matti (s. 23.5.70). Sukumme historian kannalta on siis todettava, että kaikki ne neljä "esisää", joista suku sitten jatkui, olivat 1760-luvun päättyessä jo olemassa.

Vuottaalla syntyi 1760-luvun aikana 15 lasta, joista 6 ennen Matin perheen muuttoa sinne ja 2 Matille itselleen. Loput 7 jakautuivat Pietari Lempisen, Tuomas Lempisen ja Matti Suutarin kesken. Elämän perusihme koettiin kylässä siis ko. aikana n. kerran vuodessa, joskin vuodet 66 ja 69 olivat "lapsettomia", kun taas v:lle 67 siunaantui 3 lasta (esisämme Heikki joukossa mukana) ja v:lle 65 kak-

si. - Syntymääjat, jos tarkastelemme koko vuosikymmentä, jakaantuivat melko tasaisesti eri kuukausille.

Kuolema vieraili Vuottaalla 1760-luvun aikana 10 kertaa, Matin siellä ollessa 7 kertaa. Jos tarkastellaan koko tätä ryhmää (10), kiinnittyy huomio siihen, ettei joukossa ole yhtään vanhusta nykymiellessä. Vanhin Tuomas Lempinen oli 48-vuotias ja seuraavana päivänä kuollut loisleski Margareta Johanneksentytär 45-vuotias. Muuan Maria kuoli 34-vuotiaana ja kaikki muut olivat lapsikuolemia, niiden joukossa Matin ja Helenan 3 kk:n ikäinen Matti. - Todettakoon, että kuolinsyitä alkaa esiintyä Kivennavan kirkonkirjoissa v:sta 1768.

Emme tiedä, minkälaisin menoin ristiäisiä ja hautajaisia Vuottaalla vietettiin, mutta uskomattomalta tuntuisi, ellei ainakin häihin olisi pääsääntöisesti kutsuttu myös mieluisia kyläläisiä. Vuottaan osalta on 1760-luvulta merkitty vihittyjä pareja kuusi, joista viidessä morsian oli Vuottaalta.

Ensimmäinen vuosikymmenen aviopari syntyi Vuottaalla jo ennen Matin aikaa. Aivan v.1760 alussa vihittiin Jakob Johanneksenp. Mylleri Kauksamolta talollisentr. Sofia Matintr. Kähösen kanssa.

Tapaus muistuttaa siitä, etteivät tietomme edes Vuottaan väestöoloista ole täydelliset, koska emme ole tavanneet Kähösiä Vuottaalla muussa yhteydessä. (Vihkimäluettelon mainintaa morsiamen kotikylästä on kuitenkin lähes mahdoton epäillä.) Seuraavat häät Vuottaalla olivatkin sitten vasta joulukuussa (26.12.) 1764, ja ne koskettivatkin läheisesti Mattia ja Helenaa, sillä silloin ahjärveläinen taloll.p. Johannes Abraminp. Kannus otti vaimokseen Valborg Yrjönr. Tuitun, jonka äiti asui leskenä juuri Vuottaan talossa nro 3. Avioliitto on merkinnyt Tuittujen lähtöä talosta, minkä henkikirjatkin osoittavat, ja siten olosuhteiden väljentymistä Matin kannalta.

Seuraavat häät olivatkin jo paria kuukautta myöhemmin, kun renki Pietari (?) Knuutinp. Lempinen 2.2.1765 vihittiin loisenr. Riitta Ristonr. Kuortin kanssa. Riitta oli kotoisin Raivolan kylästä, joten voisi olettaa, että häät on pidetty siellä. Mutta sitten vierähti lähes neljä vuotta, ennenkuin hääiloa koettiin kylässä. Silloin (28.12.1768) vihittiin Tuomas Lempisen tytär, Anna. Sulhanen tuli jälleen Kauksamolta: hän oli loisenp. Eskil Johaneksenp. Telkinen. Vuosikymmenen päätyessä ehdittiin kokea vielä kahden avioliiton syntymä. Niissä morsiamet olivat Vuottaalta. Johannes Erikinp. Teronen,

taloll.p. Suurselästä vihittiin 30.11.1769 loisenr. Maria Antintr. Huumosen kanssa ja Johannes Martinp. Hänninen Muolaan llosta vihittiin 6.12. Agneta Pietarinr. Lempisen kanssa.

Vaikea ongelma tutkijalle on, paljonko ihmisiä oikeastaan asui 1700-luvun kylässä, esim. Vuottaalla. Jo kirkon historiikirjat (s.o. syntyneiden, kuolleiden ja vihittyjen luettelot) tuovat esiin paljon muitakin henkilöitä kuin mistä saamme tietää henkikirjoista. Tutkimuskaan ei ole voinut löytää tarkkoja menetelmiä asiain toteamiseksi. Ongelman suuruudesta saa käsityksen kun muistaa, että Kivennavan väkiluku 1760-luvulla läheni 3000:ta ja taloja ("hemman") oli n. 300, joten kunkin talon osalle tuli n. 10 henkeä. Osa näistä oli tietenkin lapsia ja vanhuksia, mutta silti pidetään oletettavana, että erilaisia lisärakennuksia on ollut henkikirjoissa mainittujen lisäksi. Henkikirjoissa ilmenee Kivennavan väkiluvuksi tähän aikaan 1100-1200 henkeä. Vuottaan osalta henkikirja toteaa esim. 1769 18 henkeä (9m, 9n). Kylän todelliseksi asukasmääräksi voidaan siis nykyarvion mukaan olettaa n. 60 henkeä.

Oman ongelmansa Vuottaan henkikirjassa 1760-luvulla muodostaa se, että siinä Matti Paavolaisen kohdalla v.1767

mainitaan yksi ja v.1768 kaksi (?) renkiä, kun henkikirja muuten sisältää vain isännän ja emännän lisäksi heidän veljiään, sisariaan, poikiaan, tyttäriään, leskiä ja loisia. Onko Matti yrittänyt jotenkin saada aikaan muutosta henkikirjan käytäntöön? Vai oliko Matti ainoa, jolla silloin kylässä renkejä oli? Ja jos renkejä oli, niin mihin ne katosivat v:n 1769 henkikirjassa? Kaikki kysymyksiä, joihin tässä ei ole vastausta.

Olemme edellä yrittäneet valaista niitä erilaisia tekijöitä, joiden vaikutusten alla talollisen elämä Vuottaallakin on sujunut. Eräs näistä yleisistä tekijöistä oli tiettyinä aikoina myös venäläinen sotaväki. Kivennavalla tällaista majoitusta oli 1760-luvulla paitsi Lintulassa myös Ahjärvellä, siis lähinaapurissa Vuottaalta katsoen. Monenlaisia kärejäjuttuja syntyi vuosikymmenen myötä niin Kivennavalla kuin muuallakin Vanhassa Suomessa. (Tässä ei tarkoiteta vielä ns. lahjoitusmaatalonpoikien riitajuttuja, jotka kuuluvat myöhempään aikaan.) Matin Vuottaalle tulon alkuaikaan käytiin kärejä (1764) kersantti Schukinin ja loiseläjä Erkki Hirvosen välillä, kun Hirvonen humalassa oli mennyt kähmimään kersantin nukkuvaa vaimoa. Oli kyseessä jonkinlainen tapaninpäivän

rieha sotilaiden kesken. Vähän myöhemmin kehittyi niin ikään Ahjärvellä riita Leskisen taloon majoitetun krenatööri Polakovin ruokinnasta, joka tämän mukaan oli liian vähäistä. Siitä sukeutui mutkikkaampi riitajuttu väkivaltaisinekin episodeineen. Polakovia puolusti hänen luutnanttinsa ja myös kapt. Mardinov, Leskistä taas nimismies Palander. Toinen samantapainen Vuottaan läheisyydessä oli Lauri Kekäläisen tapaus Lipolassa (1768). Siinäkin oli kyse ruokinnasta.

Vaikka tällaisia asioita käsiteltiin suomalaisissa tuomioistuimissa varsin asiallisesti, tuskin erehtyy, jos kuvittelee niiden olleen "jutunjuurta" läheisten seutujen ihmisille. Kun venäläisestä sotilasmajoituksesta ei ole olemassa selvää kuvaa, on vaikea sanoa mitään varmaa Vuottaankaan osalta. Mutta on toki muistettava, että Vanhaa Suomea ei rasitettu sotaväen otolla ja että sotaväen pito väheni vuosisadan loppua kohti. Matin muuttamassa Vuottaalle elettiin juuri suuren "Seitsenvuotisen sodan" loppuaikojä, jotka Venäjän historiassakin olivat kovin vaiheikkaita, puhumatta siitä, että koko Euroopankin puitteissa oltiin uusien poliittisten kuvioden syntyhetkissä.

Annikki Paavolainen

MARSALKAN ADRESSIT JA VALKOISET RISTIT

Vuonna 1941 elettiin Suomessa kaikin puolin vaikeaa kesää. Meidän karjalaisten mielessä kytynyt kotiinpaluuinto sai virikkeitä korkeamalta taholta. Se leimahti ilmieliekkiiin marsalkka Mannerheimin määräämän yleisen liikekannallepanon ja hänen kuuluisien päiväkäskyjensä myötä.

Monella vanhemmalla on näistä päivistä enemmän ja painavampia omakohtaisia kokemuksia kuin minulla. Heillä ne peilautuvat paitsi Karjalan, myös koko Suomen ja Euroopan silloisia päivänpolttavia tilanteita vasten. Minulla on käytössäni 10-vuotiaan lapsen näkemys tuolloin vallinneista oloista.

Kesääni 1941 värittää muutto Hauholta Asikkalaan, taas kerran outoihin olosuhteisiin ja vieraisiin ihmisiin totuttautumisen. Aikuiset puhuivat sinä kesänä taas sodasta, mutta erilaisin äänensävyin kuin syksyllä 1939. Olin jo ehtinyt oppia, mitä kauheuksia sotaan liittyi. Pelotti! Vanhemmat rauhoittelivat: Kun Karjala saadaan takaisin, päästään kotiin. Se tietysti ilahdutti mieltä. Mutta ilon takana kaihersi kuitenkin hätä siitä, miten urheille taistelijollemme tässä kahakassa käy. Lapsen-

kin järki sanoi, että tulisi lisää valkoisia ristejä sankarihautoille sekä invalideja.

Liikekannallepanossa lankesi minun osuudekseni saattaa Eero-setäni Vääksyn kanavalle kokoontumispaikalle. Istuin polkupyörän tarakalla ja setä ajoi. Perillä odotti jo kuorma-auto, jonka lavalla lankuista kyhättyillä penkeillä istui muita so-taan lähtijöitä valmiina. Setäni antoi pyörän minulle ja sanoi: "Aja varovasti kotiin! Ei tämä sota kauan kestä. Näkemiin sitten!" Hän hyppäsi lavalle ja vilkutti lähtijäisiksi. Sitten auto katosi mutkan taakse.

Oloni tuntui tyhjältä. Isä oli jo ehtinyt lähteä Hauhon miesten mukana. Päivät kuuluivat leikeissä naapurin lasten kanssa. Sota kuitenkin vaikutti alitajunnassa. Kenttäpostikirjeitä oli silloin tällöin postilaatikossa isältä ja sediltä. Heinäkuun lopulla oli postin joukossa outo ruskea kir-

jekuori, joka oli osoitettu mummulle. Pa-hat aavistukset mielessä vein sen kotiin. Suru iski sillä hetkellä kuin salama kirrkaalta taivaalta meidän tupaan. Kaikki itkivät. Kirjeessä oli adressi Suomen Puolustusvoimain ylipäälliköltä. Siinä luki:

Velvollisuuteni on ilmoittaa, että Eero Ernesti Paavolainen on kaatunut 21.7.1941 Ilomantsin taistelussa Isänmaan vapauden ja kaiken sen puolesta, mikä meille on pyhää ja kallista. Valitan syvää suruamme. Lohduttakoon Teitä tietoisuus, että olette antaneet Suomelle kalleimman uhrin. Vahvistakoon Teitä kaikkivaltias ja armollinen Jumala.

-MANNERHEIM-

Jaakari Eero Paavolainen, * 16.08.1910 † kaatui 21.07.1941 Ilomantsissa, jonne haudattiin ensin, siirrettiin Kivennavan sankarihautaan tammikuussa v.1942.

Eero-setä oli kaatunut Ilomantsin taistelussa ja hänet oli haudattu sinne väliaikaisesti. Hänen sotansa oli ollut todella lyhyt. Mummo sai vielä toisenkin ison kirjeen ylipäälliköltä. Siinä oli kunniakirja ja IV luokan vapaudenristi miekkoineen kannettavaksi surunauhassa. Mummo kiinnitti sen ristin joskus rintaansa mennessään kirkkoon, toisten sankarihautajaisiin tai muihin arvokkaampiin tilaisuuksiin.

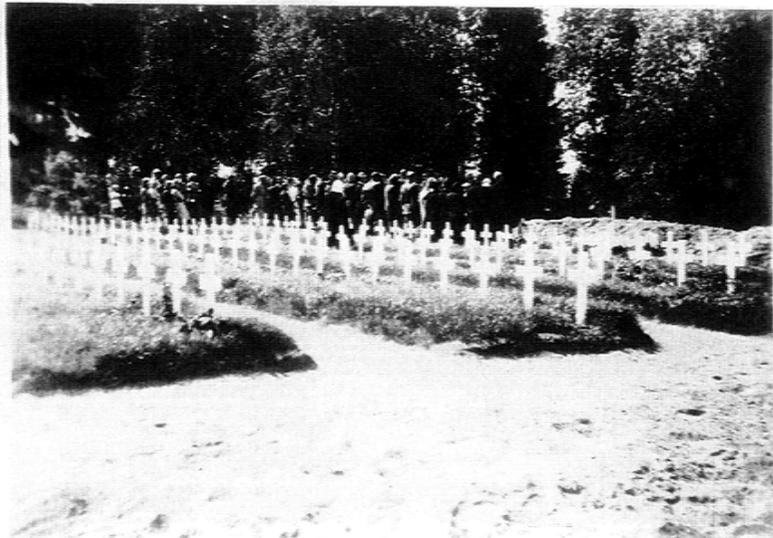
Seuraava muistiini ikuisiksi ajoiksi piirtnyt asia siltä kesältä tapahtui elokuun 30. päivänä. Silloin Viipurin linnan torniin vedettiin taas Suomen Siniristilippu. Kyyneleet silmissä ja kylmät väreet selkäpiisissä katselimme lehdistä uutiskuvia. Luovutetun Karjalamme pitäjä toisensa jälkeen vallattiin takaisin. Niistä kaikista riemuittin ja Kivennavassa tietysti eniten. Ne päivät olivat evakoille juhlaa. Karjalaisten iloon kätkeytyy kuitenkin myös surua, kuten lippumme värit, musta ja punainen hyvin kuvaavat. Maksoimme Isänmaan vapaudesta korkean hinnan. Valkoisia ristejä ja marsalkan adresseja tuli vielä paljon lisää, samaan kotiin tuli useampiakin kuin yksi.

Palattuamme syksyllä 1942 takaisin kotiin kävin usein Eero-sedän haudalla viemässä kukkia. Hänet oli siirretty saman vuoden tammikuussa Ilomantsista kotipitäjän sankarihautaan, kuten monia mui-

takin sankarivainajia sieltä, missä heidän hautansa alunperin oli sijainnutkin. Itku kurkussa laskin ristejä. Joka kerta niitä oli tullut lisää. Ennen toiselle evakkomatkalta lähtöä niitä ehti kertyä sinne noin 150. Sankarihautajaisia oli useina sunnuntai-päivinä.

Eero Paavolaisen siunaus Kivennavan sankari-hautaan tammikuussa -42. Vas. Kaarlo, Kalevi ja Esteri Paavolainen, sepelettä laskemassa Airi o.s. Paavolainen ja Eino Ilonen, hänestä oik. Eino ja Maire Paavolainen (nyk. Liimatta).

Sankarihautajaiset Kivennavalla keväällä 1943

VIIMEISESTÄ LÄHDÖSTÄ KIVENNAVALTA TOISELLE EVAKKOTAIPALEELLE VUONNA 1944 kivennapalaisen IS-miehen näköalapaikalta katsottuna

Kun paluu ensimmäiseltä evakkotaipa-leelta kotipitäjään viranomaisten luvalla oli sallittua vuodesta 1942 lähtien, ensimmäisenä tuli kunnan viranomaisia ja toimihenkilöitä vuoden 1941 puolella. Sikäli kun asepalveluksesta ikänsä perusteella vapautuneita ja vanhempiakin miehiä sekä perheitä tuli, ja sen mukaan kuin asunto-olot ja huoltotilanne sallivat, alkoi rakennustoiminta ja viljely elpyä hyvin monen kohdalla melkein pä ennalleen lähelle toista lähtöä. Niillä perheillä, joiden kodeissa oli sota raskaimmin käynyt, perin lähellä rintamalinjoja sijaiten, oli ymmärrettävistä syistä vielä vaikeuksia, mutta hekin pääsivät pitkälle joukko-osastokomentajien suosiolla. Näiltä he saivat auliita ja taitavia sotilaita rakennus-ym. töihin.

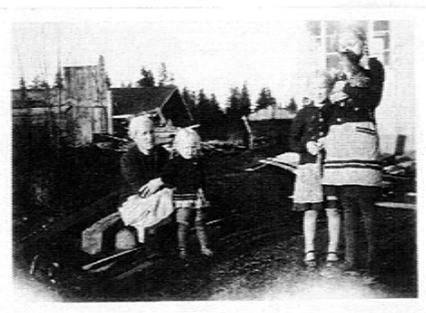
Ensimmäisinä syksyinä oli sateita ja lunta vastaan taistelu puinti- ym. toimissa perin hankalaa. Monelta hävitetyimmässä kylissä tahtoi vilja tumpaanua säilytyspaikkojen puutteessa, kun oli märkänä ja lumisena puitava, kunnes saatiin kaappi-kuivaajia ym. Vaikka tilanne alkuvuosina tuntui melko rauhalliselta, kuitenkin silloin tällöin tapahtuneet yhteenotot taistelulin-

joilla eivät voineet olla selvästi kuuluvina muistuttamassa vaaravyöhykkeellä olostta. Ainainen ajatus oli, että mitäs, jos sittenkin taas tulee lähtö ja onko tämä tavaton hien vuodattaminen ja yrittäminen sittenkin hukkaan heitetty. Moni vanhempi henkilö kiivastuikin, jos sattui joku mainitsemaan toisesta lähdöstä evakkotielle, oli käynyt tähteelle kulkeminen.

Seuratessa tilannetta tiedotuksessa sotarintamilta saattoi sotatoimissa ollut kansalainen helposti kyllä havaita kehittymisen siellä perin huonoon suuntaan. Vastapuolen mahdollisuus kehittyi päinvastaisesti, ja sillä, varsinkin sen jälkeen, kun länsivalat olivat nousseet maihin Eurooppaan, oli erittäin suuret mahdollisuudet keskittää riittävän suuret sotavoimat meitä vastaan tuhotakseen meidät nopeasti. Tuskin tuota mahdollisuutta vihollisemme jättäisi käyttämättä. Niin se suurin piirtein toteutuikin.

Talvella 1943 ns. IS-komppaniaa täydennettiin, mihin erikoistehtäviin määrättiin ikänsä perusteella sotatoimista vapautuneet ja lievästi haavoittuneet. Vammoistaan toipuneet invalidit evakuoitiin sieltä

varalta todennäköisesti, että hyökkäys idästä tapahtuu tai uhkaa. Pariin kolmeen kertaan kokoonnuttiin Liikolan kylän koululle saamaan neuvoa ja ohjeita hädän varalta. Kuitenkin vakuutettiin, ettei sellaista hälinää enää ehdi tulla kuin talvisodassa, eikä toistaiseksi ole siihen mitään pelkoa. Moni mukana ollut oli jo asiasta vähemmän varma. Rauhallisina pysyttiinkin, ainoastaan varovaisimmat, ehkä muutama pitäjässä, laittoivat huomiota herättämättä tärkeimpiä arvoesineitään kauemmas Suomeen, mikä osoittautui myöhemmin oikeaksi. IS-yksikössä oli tehty kyllä hyvät suunnitelmat hätätilan sattuessa evakuoinnin suorittamiseksi, jos vihollisen hyökkäysaika olisi sen sallinut.

Kevät 1943 Kivennavan Polviselällä Ahtiaismäellä: Päivärinteen uusittu päärakennus valmistu-
massa. Kottaraisilla on jo tupa valmiina koivussa.
Vas. Lempi ja Leena, oik. Mirja, Annikki ja Mirri
Paavolainen.

Kuten jo on mainittu kehityksen kulus-
ta, Kivennavalla laajennettiin keväällä
1944 kylvöpinta-aloja jokseenkin ennal-
leen normaalista. Kylvettiin pä Iitä-Suomen
raakasokeritehtaan sopimusviljelijöiden
toimesta kahdeksalla eri tilalla isompi ala
sokerijuurikastakin. Näistä tiloista viisi oli
Polviselän kylässä. Näitä varten hankittiin
hevosvetoiset koneet, jollaiset ennen tal-
visotaa hankitut olivat jääneet sinne ja
hävonneet siellä. Kasvusto oli toukokuun
lopulla erittäin lupaavassa alussa kaikkial-
la ja sokerijuurikaskin jo kertaalleen harat-
tu.

Kivennavan Polviselän kylä, Ahtiaismäki keväällä
1943: uusittu kotimme Päivärinteen tilan päära-
kennus, Leena vajaa 2v, Mirja 7v ja Annikki 12v.
(Tapio 10v. ei ollut kuvissa, miksi?)

Hävitettyissä kylissä oli melko paljon jo
miltei täydellisesti rakennettuja tiloja, mis-
sä rakennustyössä oli ratkaisevana apuna
ollut vapaasta tahdosta tulleita sotilaita,

jotka joukko-osaston komentajien myötä-
vaikutuksella saivat vapaa-aikoinaan olla
tilallisilla ja muilla rakennustöissä omaan
laskuunsa. Tirttulan, Kirkonkylän ja Pol-
viselän kylien rakentamiseen otti osaa
erikoisen huomattavasti kenraali Pajarin
Linnamäen kirkon rakennus-komppanian
miehistö. Nämä lienevät olleet parhaita
valittuja rakennusammattimiehiä, eikä
heidän vaatimansa palkkakaan ollut mi-
tenkään moitittava.

Toukokuussa 1944 rintamatoiminta vi-
hollisen toimesta alkoi päivä päivältä vil-
kastua ja ajoittain oli kovia jylinöitä rinta-
malla. Joukosta kuului myöskin pienempi-
en koneaseiden toimintaa ja muistutti
rauhallisessa työssä työskentelevälle tä-
män tästä, että siellä ei ihmishengellä ollut
arvoa kriittisessä tilanteessa.

Pajarin kirkossa Linnamäellä oli vii-
meisimpiä juhlallisuuksia toukokuun 28.
päivänä 1944, jolloin vihittiin sisarukset
Vieno ja Irja Kukkonen Polviselältä ker-
santti Viljo Haaviston ja alikersantti Aulis
Miettisen (Polviselältä) kanssa. Viimeksi-
mainittu kaatui vajaan parin viikon perästä
kotipitäjän ja Kanneljärven rajamailla.
Tässä tilaisuudessa kenraali Pajarille an-
nettiin lahjana Kivennavan seurakunnalta
kirkonrakentamisen muistoksi taiteellisesti
arvokas puukantinen vieraskirja, minkä

kanteen oli kaiverrettu hänen rakenta-
mansa kirkon kuva.

Pajarin kirkko Kivennavalla Linnamäellä v.1943

Kesäkuun 7.-9. päivinä kuului rintama-
osalta perin pahaa ja jatkuvaa jylinää niin,
että hyvällä syyllä saattoi kuulija tulla
ajatelleeksi, onko siellä suomalaisia yh-
tään elossa. 10.6. alkoivat rippeet haja-
naisina osastoina suurimmaksi osaksi
hiljalleen vetäytyä väsyneinä, nokisina ja
risaisina, osan ollessa niinkin uupuneita,
että pysähtyessään nukuivat. Pommit-
taminen oli nyt jo käynnissä ympäri Ki-
vennavan pitäjää ja vihollisen hävittäjäko-
neet lentelivät ajoittain melkein pä joka
puolella ampuen aina karjanlypsäjäkin ja
taloja mm. Tirttulassa Toivo Helppolaisen
sauna-asuntoa. Kuitenkaan ampumasuih-
kut eivät osuneet asukkaisiin, vaan puu-
tarhaan, jossa tuhosivat omenapuiden
oksia maahan mennessään. Elämä alkoi

olla laadultaan sellaista, että tuskin maan päällä levottomampaa voisi olla.

10. päivänä kesäkuuta sitten alkoi toinen evakkotaival Kivennavalta tiet täynnä rauhattomia, mylviäviä eläimiä, jotka vastahakoisina ajajiaan vaikeasti totellen pyrkivät kuljeskelemaan edestakaisin sotilasautojen tiellä. Se oli eläimistäkin tavallisuudesta poikkeavaa. Niitä ei vielä alkutaipaleella vaivannut väsymys, eivätkä ne tajunneet tilanteen vakavuutta kuten ihmiset. Eläimet, niinkuin vanhukset ja lapsetkin pyrkivät hämmentymään, eikä edellä kosketeltu evakuointieliin ollut vielä saanut evakuointimääräyksiä. Syrjemässä, eteläpuolella pitäjää asuvat olivat perin suuressa vaarassa jäädä täydellisesti sodan alle. Monen, varsinkin kellä ei ollut omia kulkuneuvoja, oli lähdettävä sillä eväällä maailmalle, mitä kahteen käteen sopi ja jätettävä kaikki muu sellainen, mitä tiesi välttämättä kohta tarvitsevänsä eikä tulisi saamaan, vaikka elossa säilyisikin. Perin moni, varsinkin vanhemman polveen kuuluva, sortuikin näennäisesti ennen aikojaan hautaan niin talvisodan kuin viimeisenkin jälkeen, koska henkiset kärsimykset olivat vaakalaudalla niin raskaat, ettei korkea ikä ja ruumiillinen kestävyys jaksaneet pitää tasapainossa. Lisäksi vieras, toimeettomaksi joutanut ympäristö oli omiaan lisäämään

henkisiä paineita tarpeettomaksi itsensä täällä tuntien.

Tilanne mainittuna päivänä oli tällainen, ja evakuointia suorittava elin Liikolasta oli nähtävästi saanut määräyksen siirtyä uuteen toimipaikkaan. Yhteydet pitäjän eteläosaan olivat täysin katkenneet ja siihen määrättyjen henkilöiden oli vastoin määräksiä lähdettävä ominpäin sotaväen jaloista tai jäätävä taistelukentälle vihollisen puolelle.

Paikkakunnalla oleville asukkailla oli annettu kirjalliset oleskeluluvat ja evakuointitehtäviin määrättyillä oli tässä oleskeluvassa erikoinen merkintä, joka edellytti, ettei tällainen henkilö saanut lähteä kotipaikkakunnaltaan ennenkuin oli oleskelulupansa lisäksi saanut todistuksen siitä, että hänelle määrätty tehtävät Kivennavalla oli suoritettu, minkä jälkeen vasta oli oikeus lähteä. Allekirjoittanut joutui pidätyksi ns. neljäntienristeyksessä, missä poliisiviranomaiset ja Äyräpään IS-miehet pidättivät samoin suuren joukon evakokuormia, mutta uhkaavan tilanteen ja ruuhkaantumisvaaran takia uskoivat tilanteen todeksi vasta selitetyäni.

Sen jälkeen Heinjoelta Kaukilan kylästä vasta saavutin Kivennavan evakuointielimen keskuksen sattumalta eräältä kansa-

koululta. Siellä vasta selvisi, ettemme ole voineet kuljetusajoneuvojen puutteen takia muuta kuin siirtyä paikasta toiseen ja jättää kaikki kenttäarmeijan huostaan.

Rautatieasemat Valkjärven rataosalla ja samoin Rajajoki-Viipuri rataosalla olivat täynnä tavaroita, kuten viljasäkkejä, arvokkaampia huonekaluja, koneita, pieneläimiä laatikoissa, vaatetta ym. Tätä saatiin yötäpäivää seurata toimeettomina lastausta odotellessa. Mutta sellaista ajoneuvoa ja junaa ei koskaan saapunut, mihin niille olisi ollut paikkaa. Junia kulki ohi yhä harvemmin viholliskoneiden pommitusten ja erikoisesti rautateiden risteyskohtien pommittamisen takia. Parhaiten onnistui se, joka arvasi itsepitäisesti vaan hevosvoimaan luottaen siirrellä tavaroita yli Vuoksen, vaikka sekin oli kiellettyä. Muutamat onnistuivat, kun kielloista huolimatta yrittivät. Tämä oli mahdollista vain pitäjän pohjoisosista, sillä eteläosiin ei enää voinut mennä.

Erikoisesti kyllästyneinä jouduttiin 18.6.1944 lähtemään (kokoontuneina lopulta Kaukilassa Kivennavan IS-yksikössä sotilaskomentoon siirryttäessä), kun valtava tavaramäärä odotti junaa n. 300 m. pitkällä ja kymmeniä metrejä leveällä lastauspaikalla, eikä voitu tehdä mitään tavaroiden pelastamiseksi. Nämä

tavarat olivat jokseenkin kaikki pääosiltaan kivennapalaisten, puhumattakaan Punnuksen, Äyräpään ym. asemille kertyneet. Vielä muutamaa tuntia ennen lähtömääräyksen saamista kävi silloinen agr. ja kapteeni Johannes Virolainen lohduttamassa, että aivan pian saapuu joukko kuorma-autoja, joihin saadaan tavarat lastata. Alusta loppuun asti kaikki lupaukset osoittautuivat tyhjän kanssa yhtä pitkiksi.

Perin monta kollia enemmän olisi voitu pelastaa, jos viranomaiset, huomattuaan alussa sekaannuksen, olisivat jättäneet lupaukset sotatoimien läheisyydessä ja kehottaneet vain jokaista harkitsemaan omia neuvojaan, eivätkä olisi pidätelleet vielä hyvissä voimissa olevia vanhempia reserviläisiä toimeettomina viikkomäärä tavaralastauksia odottelemassa. Tämän kirjoittaja ei tosin tiedä ylemmän johdon ajatuksia asiasta enempiä kuin syitäkään tai mitä mahdollisia yllätyksiä varten meitä pidettiin kalliina hetkinä toimeettomina kuljetusajoneuvojen puutteessa. Ainakin hevosia olisi ollut, millä olisi voitu siirtää tavaroita yli Vuoksen. Sieltä ne olisivat pelastuneet, jolleivät taas uudet "varkaat" olisi niitä uhanneet, kuten sotatoimien ympäristössä melkein aina tapahtuikin varastoissa, missä ei ollut vartioita tai erittäin vahvoja lukkoja.

Lauri Paavolainen

Mainitsen vielä, että mikäli jossain Kivennavan jälleerakentamista satutaan selvittämään, niin jälleerakennusarkiston lähti kottikärryillä telläämään viimeinen jälleerakennusmestari Antti Haanpuu, joka asui viimeksi vuonna 1945 Helsingissä Franzéninkatu 10 A 19.

Jälleerakennuslautakunnan puheenjohtajana oli osuuskassan johtaja Vihtori Vanhala ja jäsenenä allekirjoittanut rkm. A.Haanpuun kanssa (Haanpuu Tammelasta kotoisin).

Viimeinen Kivennavan asutuslautakunta: puheenjohtaja Lauri Paavolainen, varapuheenjohtaja Taavi Keinänen, rahastonhoitaja Villiam Huuh-tanen, jäsenet J.Ilonen, A.Tolonen, Juho Ilonen ja varalla Johannes Kirjavainen.

Viimeinen työvoimalautakunta: puheenjohtaja Lauri Paavolainen, varapuheenjohtaja

I.Hämäläinen, jäsenet: A.Tolonen ja Vihtori Paasonen, varalla Aino Ilonen ja Viljam Kirjavainen.

L.P.

Korpraali (taistelulähetä) Lauri Paavolainen v.1941 talvella Syväriältä lomalla. Viikset piti ajaa pois, sillä Tapio ei niistä pitänyt.

OTTEITA ÄLLÄPEEN PÄIVÄKIRJASTA 1944

2.6.44

Hellesäätä. Ilmatoiminta vähäistä. Omia lentokoneita saapui 2 kpl Kronstadtin ilmataisteluista satojen viholliskoneiden kanssa käydystä taistelusta epäkuuntoon menneenä. Toinen koneista teki pakkolaskun Raivolan ja Kuuterselän välille ja toinen koneista (luutnantti Herralan) syöksyi maahan Tirttulan kylään Miettisen pellon länsilaitaan, missä kone sekä lentäjä tuhoutuivat. Edellisen lentäjän saavuttua Kuuterselän ja Raivolan väliltä laskutelineet selässä henkilöautolla Herralan kohtaloa katsomaan, hän kertoi, että he kaksi pudottivat kuusi viholliskonetta en-

nen alastuloa. (Herrala, Talin kasvatustaloksen johtaja tuhoutui koneineen.)

3.6.44

Aamu pilvistä, kirkastuen ennen puolta päivää. Vihollisen ja omien lentotoiminta vilkasta puolesta päivästä alkaen, mutta pysyttelivät korkealla, jossa ilmataistelutakin eri puolilla oli.

4.6.44

Helteinen sunnuntai. Kello 9:n jälkeen yli kymmenen eri tyyppistä viholliskonetta, joissa ainakin yksi maataistelukone ja hävittäjä, saapui keski-kannakselta al-

haalla lennellen ja aloittaen pommituksen sekä pikatykeillä ja konekivääreillä ampumisen kirkonkylän linnoitusalueiden kohdalla. Ne levittäytyivät ampuen siviili-ihmisiä, asuntoja ja eläimiä joka kylässä palatessaan. Mitään huomattavampaa vahinkoa eivät liene ihmisille saaneet, paitsi Kotselässä, mutta eläimille ja rakennuksille tuli vähäisiä vaurioita.

5.6.44

Kaunista hellesäätä eikä erikoisempaa lentotoimintaa, eikä sotatoimista mainittavaa.

6.6.44

Hellesää yhä jatkui, eikä sotatoimista erikoisempaa mainittavaa, vaikka korkealla lenteli pitkin päivää lentokoneita. Suomenlahden puolella lie ollut ilmataisteluitakin.

7.6.44

Hellesää jatkui. Sotatoimista ei erikoisempaa mainittavaa.

8.6.44

Hellettä, vähäisempää ilmatoimintaa, paitsi linjoilla ainaista jytinää, lentokoneiden surinaa, pommien jytettä ja tykistön jylinää Tonterin suunnasta aina rannikolle (länteen päin) pitkin rannikkolinjoja.

9.6.44

Hellesäätä yhä edelleen. Lentokoneiden toiminta hyvin vilkasta. Varsinkin puolesta päivästä lähtien risteili vihollisen raskaita pommikonelaivueita ja muodostelmia ennennäkemättömän runsaasti. Laivueita risteili vieläpä erittäin nopealiikkeisten hävittäjien saattamana sivuliikkeitä tehden aikaa voittaakseen ja samalla ampuillen konekivääreillä kyliin ja tiealueisiin. Ne pudottelivat pommeja mm. Raivolan asemalle. Raivolan vauriot olivat hyvin vähäiset. Illalla myöhemmin ne pudottivat Raivolan, Kotselän Ahjärven ym. kylien alueille pommeja, jotka suuremmaksi osaksi osuivat tienvieriin, pelloille ja rakennusten lähetyville vaurioittaen muutamia rakennuksia. Ihmisiä ja eläimiä kuoli ja haavoitui. Kuitenkin uhkaavalta näyttävään tuhoon nähden vauriot olivat vähäiset.

10.6.44

Aamuyöllä varsinkin Suomenlahden puoleiselta rintamaosuudelta kuului kovaa ja jatkuvaa lentokoneiden surinaa, pommien jytettä ja jatkuvaa jylinää. Auringonnousun jälkeen laajenivat viholliskoneiden lennot hyvin vilkkaana taaemmaksikin siviiliasumuksille kyliin ja mm. Polviselällä pudottivat pommeja useampaan kohtaan, kylän keskustasta aina Tirttulan kylän alueille saakka. Tämäkään pommitus ei liene aiheuttanut ihmishenkien menetystä,

vaikka rakennukset vapisivat ja ikkunaruu-
tuja rikkoontui voimakkaiden räjäysten
vaikutuksesta. Tämän pommituksen jäl-
keen alkoi tulla rajakylien (Joutsenkä, Kar-
vala ym) asukkaita joukolla kuormineen,
mitä niihin ehtivät heittää, eläimineen ja
sairaineen. On kerrottu sirpaleesta haa-
voittuneen maanviljelijä J.Pekkolan vai-
monsa saattamana kuolleen kolme kilo-
metriä kotoaan matkan varrella ja ruumiin
jääneen Joutsenkään Hoppanian rauniolle.
Sitä pitemmälle vaimo ei katsonut voivan-
sa kuljettaa ruumista mukanaan. Kukaan
tähän asti tavattu paikkakuntalainen ei
tiennyt kertoa, jäikö hän kokonaan sodan
jalkoihin.

Myöskin Polviselän kyläläiset kävivät
lähtöään valmistelemaan. Kuormattuja
sotilasautoja saapui ja hajanaisia joukko-
osastoja sekä upseereja kuin myös pol-
kupyörällä ajava vänrikki tai luutnantti
huudellen kylän asukkailla maantieltä, että
päästäkää eläimet irti ja lähtekää itse ni-
iden perässä pois täältä sodan jaloista.
Tätä ohi menevät juoma- ym. asioilla ta-
loissa poikenneet sotilaat täydensivät
jonkin verran liioitellen, että "ryssä" on
Lintulan tällä puolella hyökkäysvaunulla,
eli noin 3-4 km:n päässä. Tämä lisäsi sitä
enemmän lähtijöissä sekaannusta. Leh-
mät, jotka olivat kauempana laitumilla, jäi-
vät sinne mukaan ottamatta, vaikka niitä

olisi saanut jotenkuten liikenteen täyttämil-
lä (eläimillä, sotilailta, autoilla ja kyläläisil-
lä) maanteilla kuljetetuksikin.

Polviselän kylän itäosassa, (Husulassa) ei
lähdestä vielä välitetty, vaan seurattiin il-
mataisteluita, joissa putosi palavana
maahan oma lentokone lentäjän pelastu-
essa laskuvarjolla. Kohta teki toinen suo-
malainen kone pakkolaskun Ronnunkylän
pellolle lentäjän tästäkin pelastuessa
naamuin. Päiväkirjan kirjoittajan ottaessa
yhteyttä lähimpään evakuointiesimieheen
(Valkoseen) evakuointiasiaassa saaden
vastauksena, ettei evakuointimääräystä
ole annettu, vaan päinvastoin on kehotet-
tu pari kolme vuorokautta seuraamaan
rauhallisesti tilanteen kehitystä. Mutta pa-
haa aavistaen kylän itäosan asukkaat ky-
selivät kirjoittajalta neuvoa ja mitä tämä
lähdön kanssa tekee. Tähän vastasin,
etten aio lähteä ennen määräystä, mutta
en kehota ketään muita varttumaan. Pa-
rasta lienee, että ryhdytään kuitenkin pak-
kaamaan.

Edellisestä keskustelusta noin tunnin ku-
luttua alkoi äkkiä kuulua konekiväärillä
ampumista ja kohta vihollinen ampui
kymmeneen nousevan kranaattimäärän,
jotka räjähtivät aivan asuinpaikkamme lä-
hettyvillä. Ne olivat ilmeisesti tarkoitettu
entisen, juuri lähtöään tekevän ATP:n

alueelle, johon ne osuivatkin, mutta liian
myöhään, sillä ATP:n viimeiset autokuor-
mat olivat lähteneet alueelta liikkeelle ja
siirtyneet alueen pohjoislaitea eikä nähtä-
västi mitään vaurioita tullut.

Viimeisen tapahtuman jälkeen myöskin
itäosan kyläläiset tajusivat kiireellisen läh-
dön tärkeyden ja lähtö oli sen mukainen
kuin voi päätellä ja mukaan otettiin, mitä
käden ulottuville sattui vetäytyvien sotilai-
den päästellessä eläimiäkin irti ja kehotta-
en siviiliväkeä kiireesti lähtemään jääden
itse taloihin seuraamaan lähtöä ja varttu-
maan vapaitten kättensä käyttöä isäntä-
väen poistuessa, kuka vilpittömässä tar-
koituksessa, kuka anastamis- tai sotaros-
voustarkoituksessa.

Jokaisen täytyi siviiliväestä luonnollisesti
luottaa vain omaan kulkuneuvoonsa. Kellä
hevonen oli, se otti kärryille, mitä ehti ja
muu kykenevä otti karjasta vauraimmat.
Kellä ei ollut hevosta eikä muuta kulku-
neuvoa kuin jalat, hän kulki isommalle
tielle. Jollei ensimmäinen ohi kulkeva auto
häntä ottanut ja pysäyttänyt hänen viitta-
uksestaan niin toinen ymmärtävämpi otti
kyytiin vaikka isommankin sotilaskuorman
tai tavarakuorman päälle. Kaikki autot,
jotka tällä alueella silloin kulkivat, olivat
yksistään sotilasyksikköjen autoja.

Surkeimmiksi muodostuivat tapaukset,
joissa oli kysymyksessä heikompi sairaa,
kuten hieman aikaisemmin lähtenyt Joo-
seppi Kukkoson vaimo, Polviselältä, jou-
tuen sairaana epämuksuviiniin, koviin hevos-
kärryihin ja matkalla heikkouden ja mah-
dollisesti järkytyksenkin takia kuoli. Hän
joutui miehensä kuljettamana ruumiina
Äyräpäähän, johon vainaja vaatimatto-
massa, puimalan seinästä revityistä lau-
doista tehdyssä arkussa, sattumalta silloin
mukana olleiden naapurien avulla kätket-
tiin Äyräpään kalmistoon Kivennavan
kirkkoherran siunatessa hänet maaksi
jälleen illan hämärässä ja lievässä, vilpoi-
sessa tiikusateessa 12.6.1944.

Matka jatkui joka puolella Kivennavan pi-
täjää kunkin parhaaksi katsomaan tien-
suuntaan läpi yön. Muutamat kävivät vielä
yöllä Polviselälläkin asti uudemman ker-
ran, joko hevosella tai pyörällä (Antti Tp.
Kukkonen hevosella ja pyörällä Tauno Hir-
vonen, Lempi Paavolainen ja allekirjoitta-
nut) yrittäen kaikin keinoin pelastaa vielä
tavaroita. Mutta mahdollisuudet olivat
kuljetusvälineen puuttuessa vähäiset ja
pyörällä kävijöiden täytyi tyytyä melkein
siihen, minkä pyörässä sai tuotua, var-
sinkin kenen koti oli syrjässä päätiestä.
Kuitenkin kiirehdiittiin sieltä pois aamun
sarastaessa.

11.6.44

Oli yhä hellesäätä. Siviiliväestö oli suurimmaksi osaksi jättänyt kotipitäjänsä Kivennavan, lukuunottamatta pohjoisia kyliä ja vauraampia mieshenkilöitä, jotka koettivat tehdä kaikkensa etupäässä kukin omien tavarointensa ja eläintensä pelastamiseksi kohti rautatieasemia, Valkjärveä, Korpiojaa, Punnusta, Äyräpäästä ja Kaukilaa, kuka mihinkin. Naapuripitäjän ja oman pitäjän toimihenkilöt neuvoivat ja poliisiviranomaiset yrittivät eräin kohdin, ainakin neljäntienrysteyksessä pidettävä oleskelulupiin tehtyjen merkintöjen nojalla. Pysähtyminen olisi voinut johtaa vakaavan ruuhkaantumiseen ja vaaraan. He uskoivat kuitenkin riittävän sanavaihdon jälkeen, etteivät merkinnät oleskeluluvissa pidä paikkaansa käytännössä, koska evakuointi tapahtui vastoin olettamuksiin perustuvaa suunnitelmaa, joka enemmän johti siviiliväkeä harhaan kuin tarkoitukseen.

Ilmatoiminta oli vilkasta ja pommituksia kuului joka puolelta. Varsinkin rautatieasemia ja solmukohtia pommitettiin erikoisesti, sekä kovia ilmataisteluita oli. Ihmishenkien (siviilien) menetyksiäkin lie ollut runsaammin kuin muina päivinä.

12.6.44

Hellesäätä jatkui. Eläimiä ja tavaroita saapui yhä jatkuvasti kaikille mahdollisille asemille ja niiden läheisyyteen. Myös karjalaumat, joita ei laskettu kulkemaan vapaasti edelleen muualle Suomeen turvapaikkoja kohti, rautatiekuljetuksen takia, lisääntyivät jatkuvasti syöden ympäristönä heinämaat puhtaiksi. Illalla lyhytaikainen, navakka vesisade kasteli arveluttavasti asemilla ym. olevia tavaroita. Henkilökuljetusjuna lähti matkustajineen ja vähine käsitarvoineen Valkjärven radalla kuljettamaan muualle Suomeen lapsia, vanhuksia, sairaita ja vieläpä joukossa muutamia työkykyisiä mieshenkilöitäkin, jotka katsoivat itsensä tarpeellisiksi.

13.6.44

Sateista säätä koko päivän. Kivennapalaisten osalta suurimmaksi osaksi odotettiin junia, syötettiin eläimiä ja jotkut hakivat vielä Muolaan pitäjän rajalla olevista Kivennavan kylistä tavaroitaan rautatieasemille. Illalla lastattiin ensimmäinen karjajuna Kaukilan asemalta, etupäässä kivennapalaisten eläimiä.

14.6.44

Junanlähdon odotusta Kaukilan asemalla (juna lähti vasta 1¹/₂ vuorokauden päästä). Kaunista säätä, kovaa tuulta, yöllä

vilkasta lentotoimintaa ja pommitusta eri puolilla kannasta, jyrähdyksistä päätellen.

15.6.44

Kovaa tuulta, kaunista säätä, vilkasta ilmasotaa ja -toimintaa pommituksineen. Odotettiin karjajunan lähtöä, joka vasta illalla lähti.

16.6.44

Sateinen aamu. Äyräpään asemalla kävin katsomassa pyörällä tavarajunan saapumista ja tavaroiden mahdollista saamista junaan. Kello 7.30 sain tietää sanotulta asemalta, että juna tai vaunut olisi aamuyöstä viety junan perässä, jos ne olisivat olleet tavaroilla lastattu täyteen, jonka johdosta palasin takaisin pyörällä Kaukilan kansakoululle puhumaan lastauksesta. Pihalla oli kivennapalaisia IS- ym. miehiä, joista siviilimiehet lähtivät vapaaehtoisesti lastaustyöhön heti, koska heidänkin tavaransa olivat tässä kyseessä. Myöhemmin saapui 5-6 kivennapalaista IS-miestä mukaan, ja Äyräpään asema tyhjentyi viimeistä kolia myöten kivennapalaisten tavaroista. Äyräpäälaisten tavarat, joita parhaillaan vielä ajettiin asemalle, jäivät sinne. Tämä kivennapalaisten tavaroilla lastattu juna lähti vasta 18.6.44 ilta-päivällä Viipuria kohti. Lentotoiminta oli vilkasta ja pommituksia oli, mutta ei Äyräpään ja Kaukilan asemilla.

17.6.44

Kylmä pilvinen lauantai. Junia odotettiin yhä, mutta ei Kaukilan asemalle saapunut juna lastattavaksi, vaikka ohi kulki muualta saapuneita junia täyteen lastattuina. Lentotoimintaa oli, ja ajoittaista pommien jyskettä tavanomaisen rintamalta kuuluvan jyttinän lisäksi. Ohi kulkeviin juniin heiteltiin tavaroita mielettömästi.

18.6.44

Aamu kaunista, viileätä säätä, mitä jatkui koko päivän. Kello 7:n tienoilla IS-komppania lähti Kaukilan asemalta lastattuaan pienemmät eläimet, siat ym. välilleen, koska ei kuljetusvälineitä saapunut, ja vihollinen eteni uhkaavasti. Komppania saapui suurimmaksi osaksi polkupyörillä metsäisiä teitä ja tietttömiäkin taipaleita Hevossaarelle ja sieltä Kuparisaarelle kulkien jonkin verran harhassakin. Toimintajoukkue saapui parempia ajoteitä myöten. Jäätiin yöksi Kuparisaarelle taloihin, joista osittain oli siviiliväki lähtenyt ja osittain lähtemättä taivaan pilvetessä ja tiikusateen alkaessa. Ilmatoiminta vilkasta ja linjoilta tavanmukaista kovaa jylinää.

19.6.44

Aamupäivä pilvistä, tiikusadetta, rintamilla ilmatoiminta hiljaista ja ilta-päivällä kirkasta säätä. Ilta-päivällä lähdettiin Kylmälahden kautta Noskualle, jossa oli tiet

täynnä vetäytyviä eri aselajien yksikköjä sekä vankeja ym. linnoitustyöryhmiä. Siellä ruokailtua jatkettiin matkaa pitkin yötä Jääsken Lottolaan. Lentotoiminta vilkkaampaa illalla ja koko yön.

20.6.44

Saavuttiin aamun sarastaessa Jääsken Lottolaan, jossa paikkeilla 3 Er.k. majaili yhden yön vetäytyessään talvisodan Moskovan rauhanpäivän jälkeen. Siellä

TAPAHTUI KERRAN KARJALASSA...

JÄNISJAHTI

Appeni Johannes Pietarinpoika on kertonut, että Kivennavan kirkonkylässä on aikoinaan toiminut jahtiseura. Siihen oli kuulunut kunnanlääkäri Gorchelnik, Volde ja Hinna Piltz, apteekkari, kansakoulunopettaja, Pietari Paavolaisen pojista Mikko ja Johannes. Lienee siihen kuulunut vielä joitain muitakin, joidenka nimiä ei ole tiedossa.

Erään kerran oli päätetty lähteä jänisjahtiin. Oli kaunis, kuulas sunnuntaiaamu ja pikku pakkonen. Metsässä oli jaettu passipaikat ja odotettiin ajon alkua. Kotvan kuluttua alkoi kuulua koirien haukuntaa - ajo oli alkanut. Se kuitenkin kulki

vietettiin osa päivästä ja ruokailtua jatkettiin matkaa Viipuri-Imatra- maantien varteen Näverin kylään. Sää oli kaunista, tuulta ja vilkasta ilmatoimintaa.

Älläpee=Lauri Paavolainen

(Alkuperäisen tekstin mahdollisimman tarkoin säilyttäen nykyajan lukijalle mukailut kirjoittajan sisarentytär Anneli Ilonen ja tarkistanut kirjoittajan tytär Annikki Paavolainen.)

kauempaa Johanneksen passipaikan ohi. Kun metsä taas hiljeni, istahti Johannes kannonpäähän. Laittoi haulikon vierellään kasvavan pienen puun varaan. Otti eväät repusta ja kävi syömään.

Yhtäkkiä hän huomasi, miten edessä olevaa polkua pitkin loikki pupujussi. Kävi istumaan vain muutaman metrin päähän hänestä. Hetken saalis ja saalistaja katsoivat toisiaan silmiin. Johannes, joka oli hyvin eläinrakas, sanoi pupulle, että mene sinä siitä pois metsään, ettei minun tarvitse sinua ampua. Jänis ei toista kehoitusta odottanut, vaan pitkällä loikkauksella hävisi metsän suojaan.

Hetken kuluttua tuli apteekkari samaa polkua ja kysyi: "Oletkos nähnyt jänistä?" Johannes tuumi, että: "tuossahan se äsken polulla istui samassa kohdassa, missä sinä nyt seisot." Apteekkari tivasi: "Miksi et ampunut?" "Käskin sen mennä pois, ettei minun tarvinnut niin kaunista

ERÄS LAPSUUSMUISTO

Aurinko teki nousuaan. Avasi silmänsä ja tähyili metsän yli niitylle. Niityltä pellolle, joka oli aivan keltainen kullerojen kukkasta, mäen nypylälle, jossa marjapuuron punainen tupa seiso. Hyväili sen punaista poskea katseellaan. Kurkisti sitten ikkunasta sisään. Nousi vähän ylemmäksi, katon rajaan. Yritti kurkistella rakosista luhtiin. Luhti tuoksui saunavastoille. Oli hämärää. Kaikki nukkuivat vielä.

Auringon silmä lämpöisemmin rakosia etsi. Lähetti yhden säteistään Anun silmäluomelle ja lämmitti sitä. Anu heräsi, avasi silmänsä eikä muistanut heti, missä oli. Hän katseli ympärilleen, tunsu vastojen tuoksun. Nyt, nyt hän muisti. Hän oli Hanna-tädin tuvalla. Kesäisin he aina nukkuvat luhdissa. Siellä oli niin rauhallista. Eilen tati ja Aili olivat tulleet saunomaan Anun kotiin ja Anu oli seurannut heitä tädin tuvalle. Hän oli päättänyt jäädä yöksi.

eläintä tappaa", vastasi Johannes. Siitäkö apteekkari tuhtui. Tarina ei kerro niitä tulikivenkatkuksia sanoja, joilla apteekkari appeani valisti.

Maj-Liisa Paavolainen

Äiti oli päivällä leiponut leipää. Anu sai yhden mukaansa. Se oli vielä melkein lämmin. Äiti leikkasi palan kanttia ja koversi sopivan syvennyksen ja laittoi sijalle nokareen voita ja niin oli matkaeväs valmis.

He olivat kulkeneet perätysten polkua pellon yli. Hanna-täti ensin, sitten Aili ja Anu viimeisenä. Leivän Anu kantoi itse ja tahtoi antaa sen tädille perille tullessa.

He olivat ohittaneet lepikon, jossa oli se suuri Hiopin kivi. Olisikohan Hioppi noussut kuolleista ja asettunut asumaan kivensä alle. Olisi hauska tietää. Mutta ei Anu kehdannut kysyä sitä Hanna-täditä eikä Aililtakaan. He ehkä nauraisivat hänen kysymykselleen.

Kun Anu ja siskot kiven lähellä mansikoita tai mustikoita poimivat, piti hän koko

ajan kiveä silmällä, ettei vain mitään odottamatonta tapahtuisi. Jos vaikka Hioppi tahtoi poimia itse marjansa, mutta ei kiveltä mitään kuulunut. Tuuli vain suhisi koivuissa ja linnut visertelivät. Perhonen asettui sananjalalle ja keinui siinä niin kultaisena, että piti pysähtyä sitä kauaksi aikaa katselemaan.

Sananjalat olivat kuin metsää. Ihan hyvin Anu mahtui niiden alla kulkemaan. Kerran oli kylmä sammakko hypännyt hänen jalalleen ja hän oli pelästynyt ja pyrähtänyt juoksuun. Ei uskaltanut lopettaa ennen kuin oli alhaalla pellon polulla, josta näki joka puolelle, ettei mitään vaarallista ollut tapahtunut eikä kukaan ajanut häntä takaa. Miksiköhän hän oli sitä sammakkoa luullut?

Lintujen lauluun he luhdissa heräsivät. Menivät alas ja aloittivat aamiaisen. Joivat sunnuntaikahvia ja söivät piirakoita. Aamiaisen jälkeen Anu meni ulos. Istui keinuun, joka oli kahden koivun välissä. Aurinko paistoi ja oksien varjot tuvan seinällä heiluivat lakkaamatta edestakaisin, ylös ja alas. Pilvet kulkivat korkealla ja itseään ikkunarudussa peilailivat. Heinäsirkat pellolla tuvan alapuolella viulujaan virittelevät ja hyppäsivät silloin tällöin pitkän hyppyn heinien yli.

Aili tuli ja he lähtivät Pellon mäelle kirkon kelloja kuuntelemaan. Ylittivät ensin kulleropellon, ennenkuin mäelle saapuivat. Etsivät korkeimman paikan, missä heinä oli harvaa ja kissankäpäliät kukkivat. He istahtivat kissankäpälien viereen ja tähyilivät kirkolle päin. Maisema kumpuili sinisenä. Näki kauas. He erottivat kellojen äänen, hyvin hiljaa se kantautui heidän korviinsa. Niiden tauottua he alkoivat laulaa Paimentytön sunnuntaita ja muitakin lauluja.

Kauan he lauloivat. Kilpaa pääskysten kanssa, jotka liitelivät korkealla heidän yläpuolellaan. Laskeutuivat välillä alas ja suhahtivat ohi korvan, hyvin nopeasti. Kesäperhoset istahtivat hetkeksi kissankäpäliille ja lensivät taas pois.

Anu heittäytyi pitkäkseen heinään. Seurasi valkeita pilven hattaroita katseellaan, kuinka ne yli taivaan vaelsivat. Olisi mukava tarttua yhteen niistä. Se veisi hänet mukanaan kuin vesi kuplan. Jossakin se hajoaisi ja lakkaisi olemasta. Muuttuisi pilveksi ja häviäisi siniseen korkeuteen kuin pääskynen, jota hänen silmänsä ei enää erottanut.

Sirkka Ranta
Blomstervägen 4 A
74 841 Örbyhus
Sverige

(kertomuksessa esiintynyt Anu on kirjoittaja itse)

SUOSAMMAL

Kyyristyn karpalon vierelle.

Kurjen tuloa kuuntelemaan.

Omaan voimaansa räjähtivät silmut.

Sinkosi vesi vapaaksi kahleistaan.

Läikkyi suon silmä.

Kuvasti pilven varjot

vaivaismännyt.

Keinuvan suopursun

valkokukkaisen ja väkevän.

Hyvä minun on tässä

karpalon vierellä,

imeä pohjavettä,

juoda voimaa suonistaan.

Ylväästi kannan kurjen,

vaivaismännyt.

Keinuvan suopursun

valkokukkaisen ja väkevän.

Hyvä minun on tässä,

karpalon vierellä

lämmittää ja lakastua,

kun kurjet ovat lähteneet.

Sirkka Ranta

SATTUIPA KERRAN KESÄLLÄ -96

Neljä bussillista terijokelaisia oli käymässä kotiseudullaan Terjoella elokuussa 1996. Eräänä päivänä yksi bussillinen lähti Kronstadtiin, sinne, josta ennen sotia kuului kummaa tykkien jylinää ja syksyilmaisain voimakkaat valonheittäjät pyyhkivät yli koko rannikon herättäen sen asukkaissa pelkoa ja turvattomuutta.

Ryhmämme kuljeskeli pitkin Kronstadin katuja ja jutteli niitä ja näitä. Joku mainitsi jossain yhteydessä Paavolaisen nimen. Heti eräs mukanaolleista sanoi, että hänen äitinsä oli omaa sukua Paavolainen. Siihen eräs toinen ilmoitti olevansa itse omaa sukua Paavolainen. Ja kun he vähän aikaa selvittelivät sukujuuriaan, kävi selville heidän suureksi hämmästyksensä ja ilokseen, että heillä

oli yhteinen isoisä eli äijä Matti Paavolainen (synt. v. 1844) Tirttulasta.

Näin Emmi Valmu (o.s. Paavolainen) tapasi serkkunsa Anja Järvisen (o.s. Kää

pä) ja sai kauan kaipaamansa yhteyden tätinsä Hanna Käävän jälkeläisiin.

Pirkko Ristolainen

Emmi Valmu (vas.) serkkunsa Anja Järvisen ja tämän sisarentyttären Tuula Ruposen kanssa Kronstadtissa.

Mikko Paavolainen

OMA MARTTI PAAVOLAISEN RUNOJA

Sukuseuran jäsenlehdessä nro 19 Oma Martti Paavolaisen (1903-1995) muistokirjoituksen yhteydessä olleet pari hänen kirjoittamaansa runoa tuntuivat herättävän kiinnostusta. Tämä kannustaa esittämään sukulaisille lisää hänen tuotantoaan. Joskaan kaikissa runoissa ei ole mainintaa kirjoitusvuodesta ollee suurin osa allaolevista runoista sepitetty nuoruusvuosina kahdenkymmenen ikävuoden molemmin puolin. Runot on ilmeisesti kirjoitettu paperille vasta hänen viimeisinä elinvuosinaan. Sitä ennen ne ovat olleet vain hänen muistissaan. Suurin osa löytämistäni hieman yli kahdestakymmenestä runosta käsittelee Karjalaa, (saavuttamatonta rakautta?) ja saunaa. Osa runoista on vakavia, osa huumorimielellä kirjoitettuja. Alla muutama esimerkki eri aihepiireistä.

*Mä kevättä Kannaksen kaipaan
ja loppua talvisen yön,
ja rantojen riemua illoin,
kun päätän mä arkisen työn.
Lie vuoteni ammoin jo menneet,
mutt` kaihoni sammumaton
vain Kannaksen rannoilla tyyntyy,
mi nuori ja vallaton on.*

*Siell` ulappa ääretön aukee,
se meidän se meremme on.
Sit` hietikko kultainen saartaa,
sen ranta on loppumaton.
Siell` lainehet laulujaan laulaa,
niit` lasna mä kuullut jo oon.
Oi Kannas, ken kätköissä synty,
sun lumoisas iäti on.*

*Kun kevät sun rannoilles saapuu,
veet meremme leikkiään lyö.
Kun hongikot tuulessa huojuu
ja kirkas on Kannaksen yö.
Ken nähnyt on kesäsi kerran,
yön rannoillas valvonut on,
hän jätti sun kaihoten silloin,
taas luoksesi palaava on.*

*Nyt automme maantietä kiittää,
on eessämme Kannaksen tie.
Sen hongikko kankaita halkoo
ja hietikkorannoille vie.
Jos matkalle mielit sä milloin
ja nuori sun mielesi lie,
mua retkelle seuraa sä silloin,
mi Kannaksen rannoille vie.*

*Jos tahdot nähdä nuoruuden,
käy, katso kesää Kannaksen.
Siell` ainiaan vain laineillaan
luo Suomenlahti laulujaan.
Kun kutsu kesän mailta soi,
en liian vanha olla voi
ja jäädä pois kun odottaa
mua Kannas riemuineen.*

*Ken hyljätä voi riemun tään,
hän vanha on jo syntyissään.
Kun vuosiaan käy huokaamaan
vaikk` tarjoo Kannas nuoruuttaan.
Me käymme kesän maille siis,
mutt` liian vanhat vieköön hiis`!
He olkoon aina oloissaan
ja surkoon vuosiaan.*

Oi kaiken Herra meille
 taas käännä kasvosi.
 Kun johdat taiston tiellä
 suo meille voimasi.
 Kun sodan koetukset
 on eessä kansan, maan,
 niin kuule rukoukset
 nää suorat sotilaan.

Suo joukkojemme voittaa,
 se pyyntönä on mun.
 Mull' elon kuolon koittaa
 kuin tahtos vain on sun.
 Taas meihin katsoo kansa,
 meilt' turvaa odottaa.
 Ei vaadi pojiltansa
 ei liikaa isänmaa.

Jos nuorna kuolla kerran
 suot sankarina mun,
 niin tiedän silloin Herran
 on valituitas sun.
 Tääll' enhän lepoon jouda,
 tääll' taistot temmeltää.
 Mun luoksesi sä nouda
 jos kuolo yllättää.

(Kivennavalla 1918 tai -19)

Oi elokuinen sä ilta,
 lumoten loisteli kuu.
 Äänes kun kuulin,
 lintujen luulin
 lehdois` ryhtyneen lauleluun.
 Oi yö kesäinen,
 mi kaikk riemuineen,
 pois mennyt on menneisyytteen.

Kesäinen hämärä saapuu,
 herttainen loiste on kuun.
 Vaan ensi lempi
 on herttaisempi,
 huolet kaikki kun unohtuu.
 Oi yö kesäinen...

Loisteessa kun sinut löysin
 partaalta tyyntyvän veen.
 Lausuin mä sulle,
 oi rakas mulle
 laula laulus sä uudelleen.
 Oi yö kesäinen...

Oi missä onneni viivyt,
 oi miksi riensit sä pois.
 Oi jospa milloin,
 viel suvi-illoin
 lempilaulusi mulle sois.

(v Oi yö kesäinen...
 1921)

Kesäisen illan kullassa
 säteili lännen taivaalla
 aurinko, joka hymyllään
 saa nuoret mielet lempimään.

Mä tahdon vielä nähdä sen,
 kuink' lempi viepi onnehen.
 Oi kuink' on kaunis taivas, maa,
 sen lempi yksin aikaan saa.

Oi kuinka kaunis kultain on
 säteessä ilta-auringon.
 Luo kutrit kullan säihkyvän,
 oi hetki suuri elämän.

Pois painuu päivä länteen päin,
 kas tuolt' sen viime säteet näin.
 Mun puhkee suuni laulamaan,
 oi älä laske milloinkaan.
 Jos rakkaus tää unta lie,
 niin kanssas unten maille vie.
 Ja onni suurin kuolla ois,
 ett' unta loppumatta ois.

(Ehkä v. 1917)

Sai linnut lauluinensa
 taas puistoon kirkkomaan,
 ja kevät loistollansa
 sai kukat kukkimaan.
 Sä yksin kuljet siellä,
 mun ainut armahan.
 Mä sinne kaihomiellä
 sun kanssas halajan.
 Vaan vierahilla mailla
 mun kulkee askeleet,
 ja löhdutusta vailla
 mun vuotaa kyöneleet.
 Vaan aamuin illoin siellä
 soi leivon säveleet,
 on kevät kirkkotiellä
 ja ruusut puhjenneet.

(Junassa 1925-1926 Helsingin ja Raivolan välillä)

Ei tölviä pienintä varrella tien
 mi lientäisi kulkijan vaivan.
 Polun viereenkö määräni sortua lie,
 tien hiekkaanko hautani kaivan.

Yötaivas tummana kaareutuu,
 yhä eessäni pitkä on matka.
 Vaikk' uupumus jalkani saavuttaa,
 tie viittoen käskävi: jatka!

(Pohjanmaalla 1940-luvulla polkupyörällä suota
 ylittettäessä)

Läks miun kultain kylläilemää,
Uuvell` kirkoll` jäi.
Löys sielt` minnuu paremman,
a vot kui hullust käi.

Jossei minnuu nyt ennää
kukkaan rakastakkaa,
ni miun pittää koko ikä
olla ilman akkaa.

Toiset pojat täss` kyläss`
kaikk` akan ottoo rientää.
A`mie oon ilma
mitäs mie sill`
akall` sitt` taas tienkää.

Ja se juna män justii nii,
ett` mie tulin Viipurii.
Ja tuska se valtas miut,
ett` mistä mie löyän siut.

Ja miu jalkain iha juoks`
sinne Pässininnan luoks`.
Ja sieltä ko mie löysi siut,
ni siekiä löysit miut.

Ol` helmet siu kaulassais
ja siin sisisess` hameessais
sie olit miusta sorja nii`,
ett` paikall` mie iski kii.

Ja se meininki mikä ol` siull`,
iha sama se ol` justii miull`,
ett` ei se nyt ihmettä tie
vaikk ollaa mie ja sie.
Ko mie oon kerran mie,
ni sano sie minnuu sie.
Vaikk` näiki meill` on niin lust
ni muutakii tehää just.
Ja myö pantii toimeks kans
ja se Viipurin rinkelin kans,
myö juotii kuppi kaks,
sen Viipurin kunniaks.

Ko myö yöhö tultii sit
ja miu junnai lähtee pit,
ni ikkunast katsoin mie
ko vilkutit kättäis sie.

Viikko on vierinyt sunnuntaista
ja taaskin on pojat tullut lauantai.
Sauna on lämminnyt aamusta asti
ja kivet siellä kuumuutta kiljuu jo kai.
Siintyköhön tunnin verran,
ett` sais siivo löylyn kerran.
Ämmät ne juhliivat sunnuntaita,
mutt` miehien pyhä on lauantai.

Eukko jo aamulla saunankin siivos`
ja lahatkankin paiskasi pellolle.
Taasa ja vasta on lauteille viety
ja pantuna kunniapaikalle.
Pannaa housut pirtin naulaa,
männää miehet meijän saunaa
Ämmät...

Kousikka löylyä nokkaa kohti
ja päälle kun rapiat viel` ripauttaa.
Parempansa tauti siin leikissä löytää
ja kolotuskin käpälistä kyyvin saa.
Kuumat vastat miesten kättee,
nyt se tauti surman näkkee.
Ämmät...

Vaikk` vesikin jo lauteilla kiehua hyrrää
niin saavin ne kiukaalle kiikuttaa.
Vastojen tyvillä ne selkäänsä hakkaa
ja katajista uusia vaativat vaan.
Tässä ne liiat rasvat haihtuu,
paksu poika hoikaksi laihtuu.
Ämmät...
Kun on kunnolla kylvetty puoleen yöhön
niin silloin sen jokainen jo ymmärtää, ett
nyt ne on kiukaasta kuumimmat viety ja
ämmille se mikä jäljelle jää.
Lauteilla on miesten valta,
siell ei olla tassun alla
Ämmät...

Ja niin mukava on puhtaalla pinnalla olla,
kun niveletkin löylystä voidetta sai.
Vaikk` arkiset askareet aamulla alkaa,
niin viikon perästä on sunnuntai.
Siell ei koskaan tehdä riitaa,
miss vain saunan löyly piisaa...
Ämmät...

SIHTEERIN PALSTA

Lämmin kiitos lehden kirjoittajille. Arvokasta tietoa ja muisteloita on taas saatu suvun käyttöön. Mielenkiintoisen tekstin joukosta jää mieleeni Lauri Paavolaisen omakohtaiset kokemukset Kannaksen evakuoinnista. Kun parhaatkaan suunnitelmat ja toimintamallit eivät kykene vastaamaan todellisuuden yllättäviin käännteisiin. Nykyisen ajan vertaaminen sota-vuosiin on ehkä väärin, enkä tiedä miten lama on sinua koetellut, rakas sukulainen, mutta itseäni rohkaisee niiden heimoveljien esimerkki, jotka eivät jääneet odottamaan viranomais-ten apua, vaan itse soutivat tavaroitaan Vuoksen yli ja pelastivat näin omaisuuttaan joutumasta vihollisen käsiin. Ehkäpä he, lainaan tässä lehdessä toisessa paikassa painettuja Mannerheimin sanoja, pikemminkin turvasivat Kaikkivaltiaaseen, joka suurimmankin mene-tyksen kohdatessa lohduttaa ja armahtaa.

Sukuseuralehden sihteeri Juhani Paavolainen perheineen. Vasemmalta Tarja-äidin sylissä Aino (3v), isän sylissä Jaako (1v) ja Kaapo (4v).

Johtokunta julistaa sukuseuralehden toimitussihteerin vakanssin avoimeksi. Työ sisältää puhtaaksikirjoitusta ja postitusta. Tehtävästä on luvassa pieni palkkio. Tiedustelut ja yhteydenotot Annikki Paavolaiselle, puh. (03) 675 1209.

Paavola / Moyri
Juhani Paavola